שלח ג

א. כתב המחבר בשו"ע הל' ציצית[1] „עיקר מצות טלית קטן ללבשו על בגדיו כדי שתמיד יראה ויזכור המצות". וב־מג"א שם[2] „ובכתבים (היינו כתבי ה־אריז"ל), דטלית קטן דוקא תחת בגדיו".

ובפשטות[3], חילוק שיטות זה הוא ה־מקור לשינוי מנהגים שמצינו בלבישת ט"ק: הנוהגים ללבוש הט"ק על בגדיהם למעלה, אזלי כפסק המחבר בשו"ע; וה־לובשים הט"ק מתחת לבגדיהם, נוהגים כדעת המג"א ע"פ כתבי האריז"ל.

ובחילוק מנהגים זה בענין הבגד (ה־טלית קטן), יש עוד חילוק בנוגע לה־ציציות — כמה מהלובשים הט"ק תחת הבגדים, נוהגין שיהיו הציציות מבחוץ.

ויש לעיין, אם מנהג זה שיהיו (רק) ה־ציציות מבחוץ, הוא ג"כ ע"פ כתבי ה־אריז"ל, היינו שע"פ האריז"ל הט"ק צ"ל מתחת להבגדים, אבל הציציות עצמן צ"ל בחוץ, או שזהו בכדי לחוש לפסק המחבר, אבל ע"פ האריז"ל — גם ה־ציציות צ"ל מכוסות תחת הבגדים.

והנה מהמשך לשון המג"א „ונ"ל דצריך שיהיו הציצית מבחוץ כו'", אין לדייק לכאורה, שגם לה„כתבים" צריכין להיות מבחוץ — כי [מלבד זאת שי"ל שגם כוונת המג"א היא שיש להחמיר לצאת גם לדעת המחבר, הנה י"ל ש]־עיקר[4] כוונת המג"א במ"ש „שיהיו ה־ציצית מבחוץ" אינה שיהיו מחוץ לה־בגדים (באופן שיוכל לראותן תמיד), כ"א — שיהיו מחוץ להכנפות, וכהמשך לשונו שם „ודלא כאותם שתוחבין אותן בהכנפות, ע"ד מ"ש בגמ'[5] אין ציצית אלא יוצא כו'" (וכן משמע בשו"ע אדה"ז[6] ש־לא הביא מ"ש ב„כתבים" (כבמג"א), ומ"מ העתיק דברי המג"א בסעיף בפ"ע „צריך שיהיו הציצית מבחוץ שנאמר[7] וראיתם אותו ודלא כאותן שתוחבין אותו בה־כנפות"[8].

---

1) או"ח ס"ח ס"א. והובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ח (כדלקמן בפנים).

2) סק"ג.

3) וזאת למודעי: כל הביאור שבהשיחה לא בא לקבוע ולהוכיח איך שצ"ל המנהג בלבישת הטלית קטן, כי נהרא נהרא ופשטי', אלא רק להסביר טעמי חילוקי המנהגים הקיימים בזה.

לכללות השאלה — ראה שו"ת יחוה דעת (לה־גר"ע שי' יוסף) ח"ב ס"א ובס' שנסמנו שם.

4) ראה לקמן הערה 8.

5) מנחות מא, ב ובפרש"י שם — ראה מחה"ש ופרמ"ג (א"א) למג"א שם.

6) או"ח שם ס"ט.

7) פרשתנו טו, לט.

8) אלא שמסיום הלשון במ"א (ואדה"ז) שם „לכן נ"ל דאנשים ההולכים בין העכו"ם יוצאין בזה אך בשעת הברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד"א" משמע דכוונתו לב' הענינים: שיהיו יוצאין ולא תחובין בתוך הכנפות, ושיהיו מגולין לא מכוסין.

אבל מזה שאדה"ז כ' ענין הנ"ל (לא בהמשך ההלכה שצריך ללובשו על בגדיו שיראו הציצית תמיד (שבס"ח), אלא) בסעיף בפ"ע (ס"ט) „צריך שיהיו הציצית מבחוץ וכו' ודלא כאותן שתוחבין אותו בהכנפות", משמע לכאורה שהו"ע בפ"ע, שהם ב' ענינים ב„וראיתם אותו": א) שילבשו אותו באופן שיראו הציצית תמיד (שכ' בסעיף יח), ב) שיהיו הציצית מחוץ להכנפות — כי מצד דין הא' אם הכנפות והציצית אינן מכוסות, גם כשהציצית הם בתוך הכנפות, מתקיים „וראיתם אותו" — דהרי רואים הקשרים וכו' שיוצאים מהכנפות אף שאין רואים החוטים התלויים מחוץ להקשרים כו'. ולכן

וגם לכאורה אין להכריע כן ממה ש־הביא אדה"ז[9] (מהלבוש[10]) „וכיון שטעם לבישת הציצית הוא כדי לזכור המצות, לפיכך הלובש[11] טלית קטן יזהר ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראוהו ויזכור ה־מצות, ואותן הלובשים אותו תחת הבגדים יזהרו שילבשו אותו באופן שיראו הציצית תמיד שע"י ראייתן יזכרו המצות תמיד" — כי גם בזה לכאורה אינו ברור אם זהו לפי שעיקר הקפידא שבכתבי האריז"ל אינה אלא על הט"ק ולא על הציצית, או שזהו רק כדי לחוש לפסק ההלכה (דברי המחבר בשולחנו) שיהיו הציציות מחוץ להבגדים.

ב. ולכאורה יש לפתור הספק ע"פ מ"ש במקור הדברים בכתבי האריז"ל, ד־„הי'[12] נוהג מורי (האר"י) זלה"ה כשהי' לובש הציצית . . הטלית גדול הוא למע־לה מכל המלבושים והט"ק הוא תחת כל המלבושים[13] ושלא כדעת קצת המקו־בלים שמניחין אותו למעלה מכל המל־בושים והוא שיבוש[14], אמנם יניחנו על החלוק". ובטעם הדבר מבואר שם, כי „ענין[15] ציצית ט"ק שהוא בחי' הפנימית כו' וט"ג הוא[16] כו'".

ומובן, דטעם הנ"ל בנוגע לט"ק הוא (גם ובעיקר) על הציצית „שהוא בחי' הפנימית" (ובפרט, שהבגד עצמו אין בו קדושה וכו'[17]). ולפי זה, הרי גם ה־ציציות שבט"ק צריכות להיות מכוסות[18]

מוסיף בס"ט לימוד מיוחד „צריך שיהיו הציצית מבחוץ שנאמר וראיתם אותו ודלא כאותן שתוחבין אותו בהכנפות". ועצ"ע.

9) שם סי"ח.

10) שם סיי"ד (כנסמן עה"ג).

11) בלבוש שם לא הביא דין הנ"ל שבשו"ע (שיזהר ללובשו על בגדיו וכו') כאן (וכתבו בסי' כד) — אלא כותב „וכיון שטעם . . המצות לפיכך אותם הלובשים הט"ק תחת הבגדים יזהרו כו'".

12) לשון הפע"ח שער הציצית פ"א. ועד"ז הוא בשער הכוונות (ענין הציצית דרוש ו' ודרושי תפלת השחר פ"ג) ועוד — הובאו במאסף לכל המחנות לשו"ע או"ח ס"ח שם. וראה גם בהנסמן בהערות הבאות.

13) ועד"ז הוא בנגיד ומצוה וסידור האריז"ל (סידור הר"ש מרשקוב; זאלקווא תקמ"א; סידור ר' אשר). וראה גם אור צדיקים (להר"מ פאפריש) ס"ז (הל' ציצית) ס"ט. — ראה מאסף לכל המחנות שם.

14) ובשער הכוונות שם: וטעות גדול הוא בידם הפך האמת.

15) לשון הפע"ח שם. ועד"ז הוא בשער ה־כוונות, נגיד ומצוה וסידור האריז"ל שם. וראה הערה הבאה.

16) בפע"ח שם „פנימית של ג'ת דיצירה וט"ג הוא בחי' חיצונות שלהם". וראה בהמשך הענין שם בפע"ח, מה שמתרץ ממ"ש דציצית קטן, אינו רק בעשי' — דציצית קטן הוא בחי' עיבור. ע"ש ובשער הכוונות שם (הובא הענין גם בתו"א תולדות יז, רע"א (בל' אדמו"ר נ"ע בעצמו)). וראה נהר שלום ב„כוונות הב' טליתות". ואכ"מ.

17) אלא שע"פ האריז"ל הכוונה בזה שאין בו קדושה, היינו ש„אין בנו כח להשיגו ולכן אין הקדושה חלה על הטלית עצמו . . אבל הציציות הנמשכים ויוצאים מן הטלית הזה יש לנו בהם יותר השגה ולכן נק' תשמישי מצוה" — ראה שער הכוונות שם דרוש ב' בתחלתו. פע"ח שם פ"ג (ראה שמן ששון לשם). תו"א מג"א ק, א. לקו"ת פרשתנו מד, ב.

18) ועפ"ז, מ"ש בשער הכוונות שם (בדרוש ז'. ועד"ז בפע"ח שם ספ"ו. והובא בסידור האריז"ל הנ"ל, אור צדיקים שם. ועוד) „כי האדם צריך להסתכל בציציות בכל שעה ורגע כמש"ה וראיתם אותו כו'", קאי בעיקר לא בט"ק אלא בט"ג [וכהמשך הלשון שם דב„ההסתכלות יש ב' כוונות . . המסתכל בהם בעת תפלת שחרית בק"ש . . המסתכל בהם שלא בזמן התפלה", דכמו שההסתכלות בעת תפלת שחרית בק"ש, הכוונה להט"ג שבו מתעטף בתפלה, עד"ז הוא ההסתכלות שלא בזמן תפלה (דק"ש וברכות הק"ש. ואולי גם נוסף ע"ז — כי בימיהם היו כמה שהיו לובשים ט"ג לא רק בשעת ק"ש ותפלה —

— תחת הלבושים ולא מבחוץ[19].

[וכן מוכח ממש"כ בזהר[20] ש„בר נש" אחד פגע בר' חייא ור' יוסי ולא ראה אותם לובשים ציצית, היינו שהציציות שלהם לא היו נראים בחוץ[21], ועד כדי כך, דגם כאשר ה„בר נש" חשד בהם ש־הנהגתם אינה כדבעי — לא ביארו לו (גם אחר שראה שהם „זכאין") למה מתנהגים כן[22], כי לפי דעתם פשוט שגם הציציות צ"ל מכוסות].

ולפי זה, הרי הנוהגים לגלות ה־ציציות זהו רק לצאת גם לדעת המחבר, אבל ע"פ כתבי האריז"ל אין צורך בדבר[23], ואדרבה, זהו טעם הנוהגים ללבוש הט"ק תחת הבגדים*[23] באופן ש־גם הציצית הן מכוסות[24].

ג. וי"ע בנוגע לכמה מההולכים ל־אור תורת אדמו"ר הזקן בשולחנו הזהב, וביניהם גם מחסידי חב"ד — שהציציות אצלם לא היו מגולין בחוץ. ולכאורה אינו מובן, שהרי דברי אדה"ז בשולחנו ברורים ד„אותן הלובשים אותו תחת ה־

ראה מ"ח מסכת ציצית פ"ה מ"ג). וכ"מ בפע"ח שם שכ' בסיום כוונת ההסתכלות „ולכן ביום נוהגין הציצית שאז יכולין להמשיך הרא' משא"כ בלילה שהדינין גוברין ואז אין בידינו כח להמשיך הרא'". והרי זה שרק „ביום נוהגין הציצית" הוא רק בט"ג משא"כ ט"ק הוא תמיד כמ"ש בפע"ח שם ספ"א ועוד (הובא לקמן בפנים ס"ז).

ואת"ל שקאי בט"ק (וכ"מ במצת שמורים הל' ציצית, סוד הסתכלות בציציות תמיד), אולי י"ל דכוונתו לא בראי' כפשוטו אלא בהסתכלות, היינו התבוננות וכוונות כו'. וראה לקמן ס"ח. ועצ"ע.

19) בסידור הרש"ר (ועוד. ועד"ז באור צדיקים שם) „בטלית קטן יעשה הציצית שלפניו ארוכים שיהיו מזומנים לו בכל עת לראותן". אבל יש לפרש, דאין הכוונה שיהיו גלויים בפועל, אלא שיהיו מזומנים לו בכל עת שרוצה באופן שיוכל בקל להגבי' בגד העליון שלו לראותן. גם — לא הובא ענין זה בשער הכוונות ופע"ח שם.

ובמאמר מרדכי (להר"מ כרמי) או"ח סכ"ד ס"א בסופו, ג"כ תפס שפשוט שגם הציצית מכוסות דלא כהב"י, ומסיים „הלכך יותר נכון . . וכן נוהגין העולם ללובשו תחת הבגדים. וכ"כ המ"א . . בשם האריז"ל, דט"ק דוקא תחת בגדיו".

וכ"מ מהרא' שבמקור חיים (להר"ח הכהן) להל' ציצית ס"ח סי"א — הובא בס' יפה ללב (להר"י פאלאגי") לאו"ח שם.

20) ח"א רד, סע"ב ואילך.

21) וראה ניצוצי אורות וניצוצי זהר (להרב מרגליות) לזהר שם.

22) ע"ד המסופר בזח"ג (קפו, א), שר' יצחק ור' יהודא תרצו והסבירו למה לא קראו ק"ש.

---

23) וכ"מ קצת מהנהגת אנשי מעשה (הובא בלקוטי מהרי"ח מצות ציצית) שלובשים שני ט"ק, א' תחת הבגדים על חלוקו כדעת האריז"ל וא' על הבגדים כדעת הטושו"ע. — ולא ראיתי נוהגין כן במדינתנו.

*23) אבל ללבוש ט"ק על הכתונת ולמעלה ממנה, בגד קצר (זשילעט), לכאורה אין יוצאים ע"ז לפי כתהאריז"ל, שהרי בכתהאריז"ל מדי"ק „תחת כל המלבושים . . יניחנו על החלוק" (פע"ח שם פ"א), „למטה משאר מלבושיו ע"ג חלוקו" (שער הכוונות שם דרוש ו), ועד"ז בשאר מקומות הנ"ל, וכהובא במג"א שם „תחת בגדיו", ובס' קול יעקב: האריז"ל הי' נוהג ללבוש הטלית קטן בביתו על חלוקו בלי הפסק שום מלבוש.

24) וכ"מ מפשטות דברי הב"י או"ח סכ"ג: פרישה שם. ומפורש בב"ח (וש"ך) יו"ד סשס"ז (סק"ד) „נהגו העולם היתר בטליתות קטנים תחת בגדיהם כיון שהציצית מכוסים".

זה שהט"ק הוא תחת הבגדים, מפורש בכמה פוסקים — בעל העיטור הל' ציצית סוף החלק השלישי; ספר הי'ראה לרבינו יונה קרוב לתחלתו; מרדכי הל' ציצית סתתקמ"ג (בשם מהר"ם מרוטנבורג) ותענית סי' תרלז; שו"ת הרדב"ז ח"ה ב' אלפים קו; שם ב'קס. ועוד. אלא שבכל הנ"ל א) אין מבואר שכ"ה בנוגע להציצית. ב) לא נאמר שכצ"ל ע"פ הלכה, אלא שבכמה מהם מעשה רב. ואכ"מ.

*) ובשו"ע אדה"ז שם לא משמע כן. ואכ"מ.

בגדים יזהרו שילבשו אותו באופן ש־יראו הציצית תמיד כו׳״.

[ואין לתרץ ע״ד שמצינו[25] לענין „המספר קומי״ שהוא „מדרכי האמורי״, ד„אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שהוא קרוב למלכות״ — כי כמה מהנ״ל מצאנו ראינו שלא היו ה־ציציות שלהם גלויות הגם שלא היו „קרובין למלכות״ (וגם באלו שהיו צרי־כים להשתדל עבור בנ״י אצל המלכות — עשו כן גם בזמן שלא עסקו בזה).

גם מובן שאין הטעם בזה לפי שב־אותו הזמן היו הולכים בין הגוים כו׳[26], כי המדובר גם בחסידים שקיימו כל מנהגי ישראל, ופשיטא — פס״ד של אדה״ז בשולחנו!]

ואולי י״ל בזה ע״פ המסופר[27] „מפי הרה״ג החסיד המפורסם ר׳ הלל פאַריטשער זי״ע אשר פעם אחד שאלו את אדמו״ר הזקן איך לנהוג בדבר שה־מקובלים מחולקים עם הפוסקים, והשיב אדמו״ר מסתמא יש לנהוג כהמקובלים. ושאלו אותו הלא הוא בעצמו בשו״ע שלו[28] כתב שיש לילך אחר הפוסקים, והשיב כן כותבים הפוסקים (ובשו״ע נמשך אחר הפוסקים) אבל המקובלים כותבים לילך אחר המקובלים נגד הפוסקים[29] (שהכריעו נגד המקובלים, ומובן שאין לומר שהמקובלים יהיו נגד התלמוד (או הפוסקים שלמדו דבריהם מן הגמ׳, שבזה כל ישראל שווים) כ־מבואר בשו״ע סימן ס״ח)״[30].

ועפ״ז, ההנהגה דאלה שלבשו הט״ק וגם הציצית בפנים, שיסודה ע״פ מ״ש בכהאריז״ל (בנ״ל) — ה״ה ע״פ הוראת אדה״ז עצמו, לנהוג כהמקובלים (ה־אריז״ל וכו׳) במקום שאינו כפי ה־פוסקים.

ועדיין יש מקום עיון בדבר: לפי הנ״ל הי׳ צ״ל כן מנהג כל אלה ההולכים לאור תורת אדה״ז, שיהיו הציציות מכו־סות ביחד עם הט״ק[31], ולמעשה רואים שכו״כ נוהגין כפסק אדה״ז בשולחנו, ללבוש הט״ק תחת הבגדים באופן שיראו הציציות — שלא ע״פ כתבי האריז״ל הנ״ל[32].

ד. ואולי י״ל בהקדם הביאור בעצם הענין דלבישת ציצית מתחת להבגדים, דלכאורה יש לתמוה — שהרי הטעם לכך שע״פ נגלה הציציות צריכות להיות מגולות — הוא ע״פ הכתוב מפורש (שהוא תוכן מצות ציצית) „וראיתם אותו

25) ב״ק פג, א. סוטה מט, ב. רמב״ם הל׳ ע״ז פי״א ה״א והי״ג. טושו״ע יו״ד סקע״ח ס״א וב׳.

26) ראה ערוך השלחן או״ח ס״ח סי״ז. מ״ב שם סקכ״ו.

27) שער הכולל פ״א סק״א (נעתק גם בשו״ע אדה״ז (קה״ת) או״ח ח״א בסופו (קפד, ב)).

28) או״ח סכ״ה סכ״ח.

29) וכן הכריע בסידורו בד״כ — כהמקובלים ולא כהפוסקים (ודלא כבשו״ע שלו) — שער הכולל שם בריש הפרק. ולהעיר משו״ת צ״צ או״ח סי״ח אות ד׳. שו״ת דברי נחמי׳ או״ח סכ״א.

30) ומסיים בשער הכולל שם: וכ״ה בשערי תשובה סכ״ה סק״ד בשם הרדב״ז והחכם צבי.

31) להעיר ממכתב כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, באג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ז ע׳ קלא. סה״ש תש״ה ע׳ 115.

32) ואולי מנהג כו״כ בדורנו, שלא רק שהט״ק הוא למטה מתחת לבגדים*, אלא שהט״ק תחוב במכנסיים, ורק הציציות מוציאין אותן, וע״ז עוד לובשים בגד עליון — הוא לחוש לדעת כתבי האריז״ל.

*) כבימיהם, שכל השקו״ט הי׳ אם ישנו בגד עליון המכסה הט״ק והציצית.

וזכרתם את כל מצות ה' גו'"[33], וגם דרשינן בגמ'[34] "וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם – ראי' מביאה לידי זכירה כו'",

וכיון שטעם לבישת ציצית הוא בכדי לזכור כל המצות כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם גו', וכלשון אדה"ז בשו"ע שם – יש להבין למה ע"פ כתהאריז"ל אין הציציות צריכות להיות מגולות?

ואף שבפע"ח שם נאמר בזה טעם ע"פ קבלה כנ"ל – טעמא בעי, שהרי (כמובא לעיל) לא יצויר שהמקובלים יהיו נגד התלמוד כו'.

ה. ואולי י"ל הביאור בכל זה:

מ"ש "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'", יש לפרש בשני אופנים: ד"וראיתם אותו וזכרתם" הוא מגוף מצות ציצית (כדמשמע לכאורה מזה שנאמר בכתוב "והי' לכם לציצית וראיתם אותו גו'"), או ד"וראיתם אותו גו'" הוא דבר נוסף הבא כתוצאה מקיום מצות ציצית.

ונפק"מ לדינא, דלאופן הא' כיון ד־קיום מצות ציצית (כתיקונה) הוא כאשר ישנו ה"וראיתם אותו" בפועל, או שישנה האפשרות לראות הציצית[35], הרי אם חסר בזה – לא קיים מצות ציצית (כתי־קונה); משא"כ לאופן הב' דקיום מצות ציצית הוא בעצם (עשייתן ו)לבישתן, הרי גם כשא"א להיות "וראיתם אותו" קיים מצות ציצית כתיקונה, אלא שחסר דבר הנוסף – השלימות שיש במצות ציצית – קיום ענין "וראיתם אותו ו־זכרתם את כל מצות ה' גו'".

ולכאורה תלוי בב' הפירושים (ש־הביא רש"[36]) בתיבת "ציצית"[37]: א) "ע"ש הפתילים התלויים בה כמו[38] ויקחני ב־ציצית ראשי"; ב) "ציצית על שם וראיתם אותו כמו[39] מציץ מן החרכים"[40]:

דלפי' הב' דשם "ציצית" הוא ע"ש ו־ראיתם אותו, מובן ד"וראיתם אותו" הוא גדר מצות ציצית[41], וכשחסר "וראיתם אותו" חסר בחפצא דציצית, ולא קיים מצות ציצית כתיקונה: משא"כ לפי' הא' שהוא ע"ש הפתילים, הרי החפצא ד־ציצית אינו אלא הפתילים עצמם, וא"כ קיום המצוה הוא כשלובש בגד עם ה־פתילים התלויים ויוצאים ממנה.

ו. וי"ל דבזה פליגי הרמב"ם והטור:

בסוף הל' ציצית[42] כתב הרמב"ם, ש־"אע"פ שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית,

---

33) כהובא בשו"ע אדה"ז ס"ח, וכפשטות הלשון בשו"ע "שתמיד יראהו ויזכור המצות". וכן בטושו"ע ר"ס כד.

בב"י לטור ס"ח שם כ' "וכן כתב נמ"י בשם הריטב"א". ובנמוק"י להלכות ציצית בשם הריטב"א שם כ' "ואפילו אותם שאין נוהגין אלא בט"ק ראוי ללבוש אותו על מלבושיהם לקיים בו יפה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (וראה לקמן הערה 78).

34) מנחות מג, ב.

35) ראה לקמן הערה 61.

36) פרשתנו טו, לח.

37) גם בעוד מפרשי התורה נאמרו ב' פירושים אלה (ראה רשב"ם, ר"י בכור שור ועוד), אבל הם פירשו זה בב' כתובים נפרדים שבציצית, בפסוק לח פי' "כמו בציצית ראשי קבוצת פתילים כו'", ובפסוק לט (בו נאמר וראיתם אותו) פי' "והי' לכם לציצית הציצית הזה יהי' לכם לראי' שתראו אותו כמו מציץ מן החרכים" (ל' הרשב"ם). וא"כ אין מזה ראי' (כ"כ) על גוף מצות ציצית.

38) יחזקאל ח, ג.

39) שה"ש ב, ט.

40) וכ"ה בספרי עה"פ.

41) להעיר מאוה"ת פרשתנו ע' תרד, שמביא ממ"כ לרבות סוף פרשתנו "והי' לכם לציצית שתהא נראית" – "פי' שצריך שיהיו הציצית על בגדיו כו' כמ"ש הפוסקים כו'". – ראה לקמן ס"ז.

42) פ"ג הי"א.

אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו מ־מצוה זו אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת בציצית כדי ש־יקיים מצוה זו כו׳״, ובהלכה שלאח״ז[43] „לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳״.

והטור הביא ג״כ בספרו[44] מעלת ה־זהירות במצות ציצית, וז״ל: „אע״פ שאין אדם חייב לקנות טלית . . כדי שיתחייב בציצית כו׳ מ״מ טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית שיהי׳ לו בגד קטן מצוייץ שילבש אותו כל היום כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך כו׳״.

חזינן, שהרמב״ם חילק ההשתדלות והזהירות במצות ציצית לב׳ פרטים בב׳ הלכות. תחלה מדבר אודות מצות ציצית עצמה, ש„אין ראוי כו׳ שיפטור עצמו ממצוה זו כו׳ לעולם ישתדל כו׳ כדי שיקיים מצוה זו״, ובהלכה בפ״ע מבאר הזהירות הבאה מזה, שהציצית מביאה לידי זכירת כל המצות — „שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן״[45],

משא״כ הטור כללן ביחד כענין והמשך אחד, ולא הזכיר ע״ד ההשתדלות בקיום מצות ציצית בפ״ע, כ״א הזהירות במצות ציצית מצד זכירת כל המצות שבה, ומדייק שענין זה הוא „עיקר מצותה״ דציצית.

וע״פ הנ״ל מובן, דלהרמב״ם „וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳ גו׳״ (ש„הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן״) הוא דבר נוסף[46] על עצם מצות*[46] ציצית[47], שלכן חלקם לב׳ פרטים בב׳ הלכות, ומדגיש חילוקם: חיוב ההשתד־לות במצות ציצית עצמה „קיום מצוה זו״; הזהירות במצות ציצית לפי שיש בה עוד ענין[48] (מלבד עצם המצוה) — „שהרי

43) שם הי״ב.

44) או״ח סכ״ד.

45) ראה לקו״ש חכ״ט ע׳ 4-63.

46) וי״ל שהמקור לזה הוא ממנחות מג, ב „ורבנן האי וראיתם אותו מאי עבדי לי׳ כו׳״, ומשמע דס״ל שאינו מעיקר המצוה. ויתירה מזו, שא״צ שיראו אותן כפשוטו. וכ״מ גם מזה ש„מבעי׳ לי׳ לכדתניא וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלוי׳ בו ואיזו זו זו קריית שמע״, דלפי׳ דרשה זו (וכן לפי הדרשות שלהלן שם: תניא אידך . . ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו זו מצות כלאים . . תניא אידך וראיתם אותו . . כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל מצות כולן), פי׳ „וראיתם אותו וזכרתם גו״ אינו שיראו אותן כפשוטו כו׳. וראה לקמן הערה 48. ועצ״ע.

*46) וכ״מ בגמ׳ ברכות (יב, ב) „פרשת ציצית . . יש בה חמשה דברים מצות ציצית . . עול מצות . . דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳ ציצית דכתיב ועשו להם ציצית וגו׳״. ומשמע, שעול מצות, שהוא „וראיתם אותו וגו׳״, הוא דבר נוסף במצות ציצית.

ועפ״ז יומתק ל׳ הרמב״ם (הל׳ ק״ש פ״א ה״ב) „ואח״כ פרשת ציצית שגם היא יש בה ציווי זכירת כל המצות״, ולא כפרש״י ברכות שם שפי׳ „עול מצות — ועשיתם כל מצותי״. כי להרמב״ם גם זכירת המצות, הכתוב „וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳״, אינה מגוף מצות ציצית אלא דבר נוסף — עול מצות שנאמר ב„פרשת ציצית״ [ובפרש״י ז״ל שכתב מה שלכו״ע, דגם להדיעה ד„וראיתם אותו וזכרתם גו״ הוא מגוף מצות ציצית (כמו להפי׳ דציצית הוא ע״ש וראיתם אותו שהביא בפי׳ עה״ת כנ״ל ס״ה) יש בה גם „עול מצות״, והוא מ״ש בכתוב שלאח״ז „ועשיתם את כל מצותי״. וראה לקמן ע׳ 154 הערה 50].

ולהעיר מזהר הרקיע אזהרה כ.

47) והרמב״ם בריש הל׳ ציצית פי׳ לשון ציצית „שהוא דומה לציצית של ראש שנא׳ ויקחני בציצית ראשי״, ולא פי׳ שהוא מלשון ראי׳.

48) שלכן גם לדעת הרמב״ם, למידין (שם פ״ג

הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן".

משא"כ הטור ס"ל ד„וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" הוא מגוף[49] מצות ציצית[50].

[וכמו שביאר הב"ח[51] דברי הטור בזה שמקדים להתעטף בציצית לפני הנחת תפלין „לפי שציצית באים כדי לזכור כל המצות[52], אבל התפילין היא מצוה יחידית כו'".

ולהעיר מדברי הב"ח[53], בהטעם שהביא הטור הכוונה במצות ציצית „ויכוין בהתעטפו שציונו המקום להתעטף כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם" (אף „שאין זה מדרכו בחיבורו זה לבאר כוונה לשום מקרא שבתורה"[54]), „דלפי שכתוב בפרשת ציצית[55] למען תזכרו גו' יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויות בכוונתה שיכוין בשעת קיום המצוה"[56], „שלא[54] קיים המצוה כתיקונה אם לא יכוין אותה הכוונה"[57].

ולכן אין לחלקם לב' ענינים, וכמפורש בלשונו „להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית . . כי עיקר מצותה על זכירת המצות"[58].

ז. והנה כ"ז הוא בקיום מצות ציצית מעיקר הדין, היינו בטלית גדול, דגם לדיעה שאין „וראיתם אותו" מגוף המצוה, ה"ה פרט בהמצוה, ובמילא פשוט דמצות טלית גדול היא ללובשו ע"ג ה־

ה"ז) מ„וראיתם אותו" שאין לילה זמן ציצית. ולהעיר שמלשונו שם „חובת הציצית ביום ולא בלילה שנא' וראיתם אותו בשעת ראי'", משמע דלהרמב"ם אין מצוה בראייתו בפועל, אלא פי' וראיתם אותו היינו בזמן ראי'.

49) ומה שהביא הטור בריש ס"ח „ונק' ציצית ע"ש החוטין הנפרדים", כ' בנוגע להלכה ש„ע"כ צריך להפרידם זמ"ז" (כמ"ש הב"ח שם), ולא כברמב"ם שבזה התחיל כל הל' ציצית – כהגדרה על מצות ציצית (וראה רמב"ם שם פ"א סה"ח).

50) וכמפורש בזהר פרשתנו (רע"מ) קעד, ב: ציצית פקודא דא איהו לאדכרא כל פקודי אורייתא כו'.

51) ר"ס כה.

52) ולהעיר שגם בסכ"ד שם, במ"ש הטור „גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים י"ג הרי תרי"ג" – מפרש הב"ח שם שהכל „הוא גורם לזכרון, דע"י שיעלה על מחשבתו דציצית עולה כו' תרי"ג ע"י כך יזכור כל תרי"ג מצות". ע"ש בפרטיות. והוא דלא כפשטות הפי', שהיא מצ"ע שקולה (וע"ד שנאמר בע"ז ושבת בפרש"י סוף פרשתנו הלשון שקולה). וראה לקו"ש ח"ח ע' 97 ואילך.

53) או"ח ס"ח ד"ה ונקראים ציצית. סתרכ"ה קרוב לתחלתו.

54) ל' הב"ח שם סתרכ"ה.

55) פרשתנו טו, מ.

56) לשונו שם ס"ח.

57) וי"ל שזהו רק לשיטת הטור ד„וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" הוא מגוף מצות ציצית. אבל לדיעה הב' הנ"ל דאינו מגוף המצוה, י"ל ד(אף אם נדייק בתיבת „למען" כדברי הב"ח שם גבי תפלין וסוכה) שאני ציצית מתפילין וסוכה, דבתפילין וסוכה נאמרה תיבת „למען" על קיום המצוה, „והי' לך לאות גו' למען תהי' תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים" (בא יג, ט), „בסוכות תשבו גו' למען ידעו דורותיכם גו'" (אמור כג, מב־ג), ואילו בציצית – הכתוב „למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי" בא בהמשך להכתוב „וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם", שלדיעה הנ"ל אינו מגוף קיום המצוה. וראה עולת תמיד או"ח שם סק"א.

58) וכ"מ מדברי רבינו יונה בספר היראה קרוב לתחלתו, וכמו שהביא בביאורי הגר"א בשו"ע שם רסכ"ד.

וראה גם שו"ת הריב"ש ח"ב סקכ"ו (הובא בב"י שם סכ"ד). ולהעיר מפסקי דינים להצ"צ לאו"ח ס"ח (אות ז): אבל בציצית נזהרין כל העולם ואין זה מדת חסידות לבד כ"א מצוה דאורייתא כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם כו'. ע"ש.

בגדים באופן שיש בו „וראיתם אותו וזכרתם גו'".

אבל לענין ט"ק, פליגי הפוסקים — אם תקנו שהאדם יקיים כל הזמן מצות ציצית בפני עצמה כמצוה פרטית (נוסף על קיום מצות ציצית בט"ג, שמקיים בו (גם) וראיתם אותו), או — שכל עיקר התקנה דט"ק היתה כדי לזכור את כל המצות תמיד:

לדעת המחבר, „עיקר מצות טלית קטן ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות", לפי שקאי בשיטת הטור הנ"ל, וכמפורש בחיבורו ב"[59], שדין הנ"ל הוא — „ממה שאמר (הטור[60]) בסימן כד כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך שיזכור נראה שעיקר מצות טלית קטן ללובשו מלמעלה כדי שתמיד יראהו[61] ויזכור המצות"[62].

ובשיטה זו קאי אדה"ז בשלחנו, שב־תחלה כ'[63] „כשיתעטף בציצית יכוין ש־ציונו הקב"ה להתעטף בציצית כדי שנז־כור כל מצותיו לעשותם שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'", ואח"ז ממשיך „וכיון שטעם לבישת הציצית הוא כדי לזכור המצות לפיכך הלובש טלית קטן יזהר ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראוהו ויזכור המצות", וממשיך „ואותן הלובשים אותו תחת הבגדים יזהרו ש־ילבשו אותו באופן שיראו הציצית תמיד שע"י ראייתן יזכרו המצות תמיד", ש־מדייק „יזהר" „יזהרו", כי בלי זה חסר בגוף מצות ציצית.

אבל לפי מ"ש בכהאריז"ל, ענין הט"ק אינו אלא בשביל קיום מצות ציצית לבד, ומה"ט הי' מניחן למטה תחת כל הלבושים[64], לפי שבט"ק אינו נוגע (ואינו שייך) הענין ד„וראיתם אותו וגו'".

[וכמודגש גם בהחילוק בנוגע לציצית בלילה: ע"פ הפסק בשו"ע[65] „לילה לאו זמן ציצית הוא דאמעיט מוראיתם אותו" — אתמעט כל מה שלובש בלילה או כסות לילה וכו'; ואילו בפע"ח[66] מחלק בזה: „אין טלית וציצית בלילה . . אך הט"ק צריך שישכב עמו אפי' במטה . . לעולם לא יתבטל . . אפילו בלילה אינו נפסק רק של גדלות לבדו הוא שמתבטל אבל ציצית (דט"ק) . . לעולם לא יתבטל אפי' בלילה לכן נקרא ט"ג וט"ק ולכן ראוי ליזהר שלא להסיר מעליו ט"ק

---

59) או"ח ס"ח ד"ה ומתוך מה שאמר.

60) וכ"כ בשו"ע ר"ס כד „ונכון ללובשו על המלבושים" בהמשך לתוכן דברי הטור שהביא שם [וכבר העירו על הכפל והסתירות בדברי המחבר, דכאן כתב „עיקר מצות ט"ק" ובסי' כד כתב רק „נכון" — ראה מאמר מרדכי ס"ח וכ"ד. ועוד. ואכ"מ].

61) ומ"ש בשו"ע שם סכ"ד ס"ג רק „טוב ל־הסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך" (וראה ביאורי הגר"א שם סק"ז), דלכאורה לפי הנ"ל הרי זה מגוף מצות ציצית — י"ל, כי הרא' והסתכלות בפועל אינה מעכבת, והרי המדובר בשעת העטיפה שאז הרי זה גלוי ונראה לפניו (וראה ביאורי הגר"א שם סק"ח).

62) וכמפורש בשל"ה קיא, סע"ב ואילך (ע"פ זהר פרשתנו קעד, ב), דעיקר מצות ט"ק לקיים תמיד וראיתם אותו וזכרתם (ולכן „עיקר העונש הוא על בלתי זהיר בט"ק אשר הוא לבוש בכל עת").

63) ס"ח סי"ז.

64) וכהלשון באור צדיקים ועוד (הנ"ל הערה 13) עיקר מצות ט"ק על החלוק כו'.

65) או"ח ר"ס יח ובנו"כ שם. שו"ע אדה"ז שם.

66) שם ספ"א. מהר"י צמח בהגהותיו כו' (הובא בברכ"י או"ח שם ס"ח סי"א). וראה גם בסידורי האריז"ל הנ"ל. ועוד.

בשום זמן אפילו בהיותו ישן[67] רק ב־כניסתו למרחץ, לכך ראה דוד עצמו ערום במרחץ ולא בהיותו ישן כי אז הי׳ לו ט״ק כנ״ל״[68].

והיינו כי ע״פ כתהאריז״ל אין תקנת הט״ק בעיקרה בשביל קיום מצות „וראי־תם אותו״[69] וזכרתם את כל מצות ה״].

ח. ועוד י״ל בזה, ע״פ דיוק בלשון כהאריז״ל שם: בשער הכוונות[70] מביא ענין זה בתור הנהגת האריז״ל עצמו אבל לא הורה בפירוש שכן צריך לנהוג כאו״א[71]. וגם בפע״ח כתב „הי׳ נוהג מורי . . כשהי׳ לובש הציצית קטן כמו בשעה שהי׳ עולה כו׳ אז הי׳ מעטף בו ומורידו מן הגוף כדרך לבישתו, אמנם זה השינוי הנ״ל הוא כי הט״ג הוא למעלה כו׳ וה־ט״ק הוא תחת כל המלבושים״, וממשיך „שלא כדעת קצת מקובלים כו״. והיינו, דגם לפי המקובלים יש מקום ללבוש הט״ק למעלה מן הלבושים, אלא ש־הנהגת האריז״ל עצמו לא היתה כן[72].

ובטעם הדבר י״ל: גם לפי מ״ש בכת־האריז״ל, ישנו גם בט״ק הענין ד„וראיתם אותו״, אלא שחלוק גדר „וראיתם אותו״ בט״ק מבט״ג[73]:

בט״ג „שהוא בחי׳ חיצוניות כו׳״, גדר „וראיתם אותו״ הוא כפשוטו — ראי׳ בחיצוניות, כי זה נוגע להנהגה חיצונית „שלא יזדמן חטא לידו״[74], ויבוא לידי שמירת כל המצות: משא״כ בט״ק ש„הוא בחי׳ הפנימיות״[75], גדר „וראיתם אותו״ הוא ראי׳ פנימית, והיינו ראי׳ והסתכלות בפנימיותו, קדושת ועליית האדם עצמו למעלה נעלית יותר במצות.

ועפ״ז מובן מה שכו״כ מבנ״י, וגם מהחסידים לובשים הט״ק תחת הבגדים — ונזהרין שהציציות יראו מבחוץ, ב־התאם לפס״ד אדה״ז בשלחנו, ולא כפי הוראת אדה״ז עצמו שיש לנהוג כה־מקובלים נגד הפוסקים

— כי הנהגה זו של האריז״ל, אינה הוראה לרבים[76], כי בנ״י זקוקים לזכירת כל המצות כפשוטה[77], הן בסו״מ שלא יזדמן חטא על ידו[78], כבהמשך הכתוב „ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם״[78], והן בוע״ט,

---

67) הובא במג״א שם סכ״א סק״ב (מ„כתבי האר״י״).

68) במג״א הקשה על הרא׳ שבכתבי האריז״ל הנ״ל. וראה נו״כ השו״ע שם. ובארוכה בברכ״י ס״ח שם. ואכ״מ.

69) ראה פע״ח (הנ״ל הערה 18). וראה סידור האריז״ל (קול יעקב) שם „אף בלילה אף שהוא זמן פטור מהברכה מוראיתם אותו כו״.

70) ב„ענין ציצית״, משא״כ בדרושי תפלת שחרית שם. ואולי י״ל דקאי אדלעיל מיני׳. וצ״ע.

71) להעיר מברכ״י שם ד״ה ומ״ש דאין ראי׳, בחילוק אם הרח״ו כותב מנהג האריז״ל לחוד או לשון סתמי שאז הוא לכאו״א.

72) ומ״ש בשער הכוונות „שלא כאותם ה־מתייהרים ללבשו ע״כ בגדיו״ אין הכוונה לחשש יוהרא (ע״ד מ״ש בשו״ת מהר״י ברונא סצ״ו), אלא הכוונה דיוהרא הוא חיצוניות וט״ק הוא פנימיות. ועצ״ע.

73) וראה לעיל הערה 18.

74) ל׳ שער הכוונות שם דרוש ז. פע״ח שם פ״ו.

75) ולהעיר גם מל׳ אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע שצויינה בהערה 31.

76) ומה שהבגד גופא לובשים תחת כל ה־בגדים, היינו בכדי שיהי׳ להם גם הענין ד„פנימי״. וראה בהנסמן בהערה הקודמת.

77) כמעשה רב במנחות מד, א. ובכו״כ דרז״ל. וראה בארוכה במפרשי התורה פרשתנו — אבר־בנאל, ספורנו. ובכ״מ.

78) ועפ״ז יומתק מה שהביא הנמוק״י (הנ״ל הערה 33) הכתוב הנ״ל, שהוא המקור לדברי הב״י בשלחנו כמ״ש בב״י ס״ח שם.

קיום כל המצות, והוא ע"י „וראיתם אותו (שאז) וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם".

ורק בחלק מהם — שייך מעין הנהגת האריז"ל — שהט"ק וגם הציציות יהיו מכוסות, כי אין צריכים (כ"כ) לגדר „וראיתם אותו" כפשוטו (במשך כל היום וכל רגע) בשביל זהירות וקיום מצות כפשוטו, ואצלם מאיר יותר ענין הראי' בפנימיות.

ומה"ט גם בדור שלפנינו לא ראינו הנהגה זו ללבוש ט"ק תחת כל הבגדים באופן שהציציות תהיינה מכוסות בכל בנ"י כ"א בחלק מהם, וי"ל מפני שזהו „אפס קצהו ושמץ מנהו" מהעבודה ה־נעלית של האריז"ל.

ט. ויהי רצון, שהזהירות במצות ציצית — לפי שינוי המנהגים שבזה[79]

— אלה שמוציאים הציציות מבחוץ להבגדים, ש„נושא חותם אדונו קבוע בכסותו"[80], ואחינו בנ"י שאין הולכים ב־ציצית בגלוי, ע"פ הנהגת האריז"ל (שאז היא הנהגה (הראוי') ע"פ תורה) —

תזרז קיום מצות ציצית של הקב"ה — בלשון תפלתנו[81] „והביאנו לשלום מ־ארבע כנפות הארץ . . לארצנו", בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ פקודי תשמ"א. ש"פ מקץ תשמ"ג)

---

79) ולהעיר, שבהנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר ראינו, שאף שהי' לובש הט"ק, באופן שכאשר הבגד העליון הי' פתוח, היו הט"ק והציציות נראים — אמנם בכמה זמנים במשך היום הי' הבגד העליון סגור (מכופתר) ומכסה הט"ק והציצית. — אבל לא שמענו ממנו — בכ"ז.

80) ל' החינוך מצוה שפו. וראה גם נמוק"י שם. ספורנו פרשתנו. ועוד.

81) בברכת אהבת עולם. ולהעיר שתיבות אלו שייכות במיוחד לאחיזת הציצית — ראה אור צדיקים שם. מקו"ח סכ"ד טוס"א. שם ס"ה. וראה גם „היום יום" כ"ב סיון.